

Bouwsteen ten behoeve van de VHR-opgave

Soorten van de Vogelrichtlijn¹ voor zover betrokken bij de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden

A161 Zwarte Ruiter² *Tringa erythropus*, niet-broedvogel (Versie oktober 2024)

Deze bouwsteen richt zich op de Zwarte Ruiter in de hoedanigheid van niet-broedvogel. In Nederland is deze middelgrote steltloper vooral een doortrekker en daarnaast een wintergast in zeer klein aantal, waarbij de meeste overwinteraars in de Zuidwestelijke Delta zijn te vinden. Zwarte Ruiters prefereren ondiepe en de meest slikkige delen van getijdengebieden, maar kleinere aantallen zijn te vinden in het binnenland waaronder in het rivierengebied. In kustgebieden foerageert de Zwarte Ruiter voornamelijk op zeeduizendpoten, garnalen, kleine krabben en kleine vissen. De droogvallende mosselbanken zijn een belangrijk voedselbiotoop waar vaak in groepsverband voedsel wordt gezocht in plasjes tussen de mosselbulten. Het rusten bij vloed gebeurt dan op gemeenschappelijke rust- en hoogwatervluchtplaatsen op stranden en randen van kwelders. De vogels die Nederland aandoen maken deel uit van de Noord & Zuid-Europese en Noord & West-Afrikaanse Flyway. Het broedgebied van deze flyway-populatie omvat subarctische en artische gebieden in Fenno-Scandinavië en Rusland. De meeste Zwarte Ruiters die Nederland aandoen broeden in Finland of in NW-Rusland. Het belangrijkste overwinteringsgebied is te vinden in Afrika, zowel langs de kusten als in zoetwatergebieden ten zuiden van de Sahel. Kleinere aantallen verblijven in de winter langs de West-Europese kusten noordelijk tot Nederland en de Britse eilanden. In Nederland verblijft in de winter minder dan 0,2% van de flyway-populatie, maar in de doortrekperiode is 3-4% van de flyway-populatie in Nederland aanwezig.

I. Samenvatting

Landelijk doel³

Vigerende landelijke doel (zie doelendocument, ministerie van LNV 2006) <i>Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 2.040 vogels (seizoensgemiddelde⁴).</i>	2.040 vogels (seizoensgemiddelde)
Voorgestelde nieuwe landelijke doel 2050 (tussendoel) <i>Behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor een populatie van ten minste 2.000 vogels (seizoensgemiddelde), waarmee een verbeterde Staat van Instandhouding wordt gerealiseerd.</i>	2.000 vogels (seizoensgemiddelde)
Gunstige Referentiewaarde Populatie <i>Omvang populatie behorende bij de toestand waarin een populatie in ons land in een ecologisch 'gezonde' situatie verkeert (zie Vogel et al. 2021).</i>	2.400 vogels (seizoensgemiddelde)
Huidige populatieomvang <i>Gemiddeld aantal vogels in de periode 2014/15-2019/20 (seizoensgemiddelde).</i>	1.000 vogels (seizoensgemiddelde)

Voorstel voor regionale opgave

Het aantal vogels per regio (provincies en rijkswateren) en de regionale opgaves voor 2050 zijn in tabel 1 weergegeven. Voor de provincies is dit exclusief het aandeel rijkswateren. In deze bouwsteen zijn de

¹ Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PB 2010, L 20), zoals laatstelijk gewijzigd bij verordening (EU) nr. 2019/1010 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 (PB 2019, L 170).

² Niet in bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000-gebieden relevant als niet-broedvogel.

³ Het vigerende landelijke doel is niet zonder meer te vergelijken met het voorgestelde nieuwe landelijke doel. Bij het voorgestelde nieuwe landelijke doel is gebruik gemaakt van sinds 2006 beschikbaar gekomen nieuwe gegevens en informatie, correcties en voortschrijdend inzicht m.b.t. de in Nederland aanwezige vogelpopulaties (zie ook van Kleunen et al. 2017). Daarnaast zijn er verschillen in de systematiek om de landelijke doelen te bepalen (ministerie van LNV 2006, Vogel et al. 2021).

⁴ De som van maandelijkse schattingen (tellingen en modelvoorspellingen voor juli-juni), gedeeld door 12. Seizoensgemiddelde is een maat voor de aanwezigheid van een soort in het gehele niet-broedseizoen waar afzonderlijke maandaantallen sterk van elkaar kunnen wisselen. Ze geven een betrouwbaarder beeld dan seizoensmaxima, waar toeval een grotere rol speelt.

rijkswateren gedefinieerd als het voortouwgebied⁵ van Rijkswaterstaat (RWS). Het voorgestelde landelijke doel voor 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt verdeeld naar rato van het huidige aandeel van de regio in de landelijke populatie. Bij de Zwarte Ruiter is er geen reden om af te wijken van de verdeling op basis van het huidige regio-aandeel in het landelijke totaal. Het voorgestelde landelijke doel voor 2050 bedraagt 2.000 vogels (seizoensgemiddelde). Afgezet tegen het huidige aantal (seizoensgemiddelde van 1.000 vogels in periode 2014/15-2019/20) bestaat er voor 2050 dus een regionale opgave om een gunstiger populatieniveau te bereiken. Deze ligt met meer dan 80% van de landelijke doortrekkende en overwinterende aantallen grotendeels in de rijkswateren.

Tabel 1. Voorstel voor opgave (aantal vogels, seizoensgemiddelde) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel voor 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang (gemiddeld seizoensgemiddelde), het aandeel binnen Nederland van de huidige populatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. Het huidige aantal vogels per regio is als vertrekpunt gehanteerd bij het voorstel voor de regionale opgaves. De trend voor de rijkswateren is niet bepaald, echter wanneer het aandeel binnen de rijkswateren meer dan 70% betreft wordt aangenomen dat de trend in deze regio overeenkomt met de landelijke trend. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2014/15-2019/20)	Landelijk aandeel regio	Trend (2008/09-2019/20)	Voorstel regionale opgave 2050
rijkswateren	800	81%	matige afname	1.620
Zeeland	60	6%	matige afname	130
Groningen	50	4%	matige afname	80
Zuid-Holland	30	3%	matige afname	60
Friesland	20	2%	sterke afname	40
Noord-Holland	20	2%	sterke afname	40
Noord-Brabant	5	<1%	onzeker	10
Overige regio's	15	1%	onzeker/afname	20
Landelijk	1.000	100%	matige afname	2.000

Prioritering

Het voorgestelde doel voor de Zwarte Ruiter (en andere sterlopersoorten van intergetijdegebieden) conflicteert voor zover bekend niet met andere landelijke of regionale opgaven. Met het oog op de doelmatigheid ligt het voor de hand om de situatie in de Eems-Dollard eerst nader te beschouwen, omdat zich daar (buiten de winter) het belangrijkste gebied bevindt terwijl daar ook maatregelen beschikbaar zijn om de kwaliteit van het leefgebied te verbeteren. Ten dele worden die al nader beschouwd en volstaat aandacht voor de voedselbeschikbaarheid.

⁵ Natura 2000-gebied waar RWS of een provincie voortouwnemer is. De rol van voortouwnemer is vooral die van eerst verantwoordelijke bij het opstellen van het beheerplan.

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (SvI)

De huidige SvI van de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel wordt als ‘zeer ongunstig’ beoordeeld:

Verspreidingsgebied	gunstig
Populatie	zeer ongunstig
Leefgebied	matig ongunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig
Staat van Instandhouding	zeer ongunstig

Het verspreidingsgebied in de doortrekperiode is op de lange termijn stabiel gebleven, waardoor dit aspect als ‘gunstig’ wordt beoordeeld. De populatieomvang laat echter op de lange termijn een afname zien van gemiddeld 1,9% per jaar (‘matige afname’) waarbij de aantallen ook ver onder de Gunstige Referentiewaarde (GRW) voor de populatie liggen (zie soortspecifieke onderbouwing hieronder, generieke uitleg box 1, tabel 2, figuur 1). Het aspect populatie wordt daardoor als ‘zeer ongunstig’ beoordeeld. De afname concentreert zich op de doortrekperiode; in de winter nemen de aantallen licht toe, waarschijnlijk als gevolg van mildere winterse omstandigheden. De omvang van het leefgebied is per saldo niet gewijzigd maar de kwaliteit van het leefgebied is regionaal verslechterd en wordt daarom als ‘matig ongunstig’ beoordeeld. De afname in de Dollard, veruit het belangrijkste gebied voor Zwarte Ruiters in Nederland, is het gevolg van een lager voedselaanbod als gevolg van eutrofiëring (zie 2. Knelpunten en maatregelen). Het toekomstperspectief is tamelijk ongewis. Enerzijds lijkt het aantal overwinteraars toe te nemen, maar anderzijds laat de flyway-populatie als geheel een krimp zien. In het Beheerplan Waddenzee 2016-2022 worden geen maatregelen genoemd om de kwaliteit van het leefgebied te verbeteren (ministerie van I&M/RWS 2016a). In combinatie met de matige afname op de korte termijn (tabel 2) is daarmee een ‘zeer ongunstig’ toekomstperspectief gerechtvaardigd. In het doelendocument (ministerie van LNV 2006) werd de SvI van de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel nog als ‘gunstig’ beoordeeld. Dit is niet onlogisch, omdat de populatie pas na de eeuwwisseling een afname liet zien, een ontwikkeling die rond 2006 nog niet goed beoordeeld kon worden.

Nadere onderbouwing GRW⁶

De populatieomvang van de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (Directive Value, DV) betrof 2.100 vogels (gemiddeld seizoensgemiddelde 1977/78-1981/82). Om te bepalen in hoeverre de DV een populatieomvang op een gunstig niveau weerspiegelt, en dus als GRW kan dienen, wordt deze vergeleken met de Ecologisch Gunstige Referentie (EGR). De EGR voor Zwarte Ruiter betreft de gemiddelde populatieomvang in 1980/81-1989/90 (2.400 vogels), een periode die voor estuariene steltlopers zoals de Zwarte Ruiter als gunstig wordt beschouwd (zie box 1, Vogel *et al.* 2021). De EGR ligt met 2.400 vogels boven de DV van 2.100 vogels, waarmee de GRW wordt bepaald op een seizoensgemiddelde van 2.400 vogels overeenkomstig de EGR.

Tabel 2. Informatie over de populatieomvang- en ontwikkelingen die betrokken is bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (SvI).

Aspecten kerngetallen SvI	Periode	Conclusie/output
Huidige populatieomvang	2014/15-2019/20	1.000 vogels (seizoensgemiddelde)
Beoordeling korte termijntrend	2008/09-2019/20	matige afname (-5,2% per jaar)
Beoordeling lange termijntrend	1980/81-2019/20	matige afname (-1,9% per jaar)
Gunstige Referentiewaarde Populatie	EGR	2.400 vogels (seizoensgemiddelde)

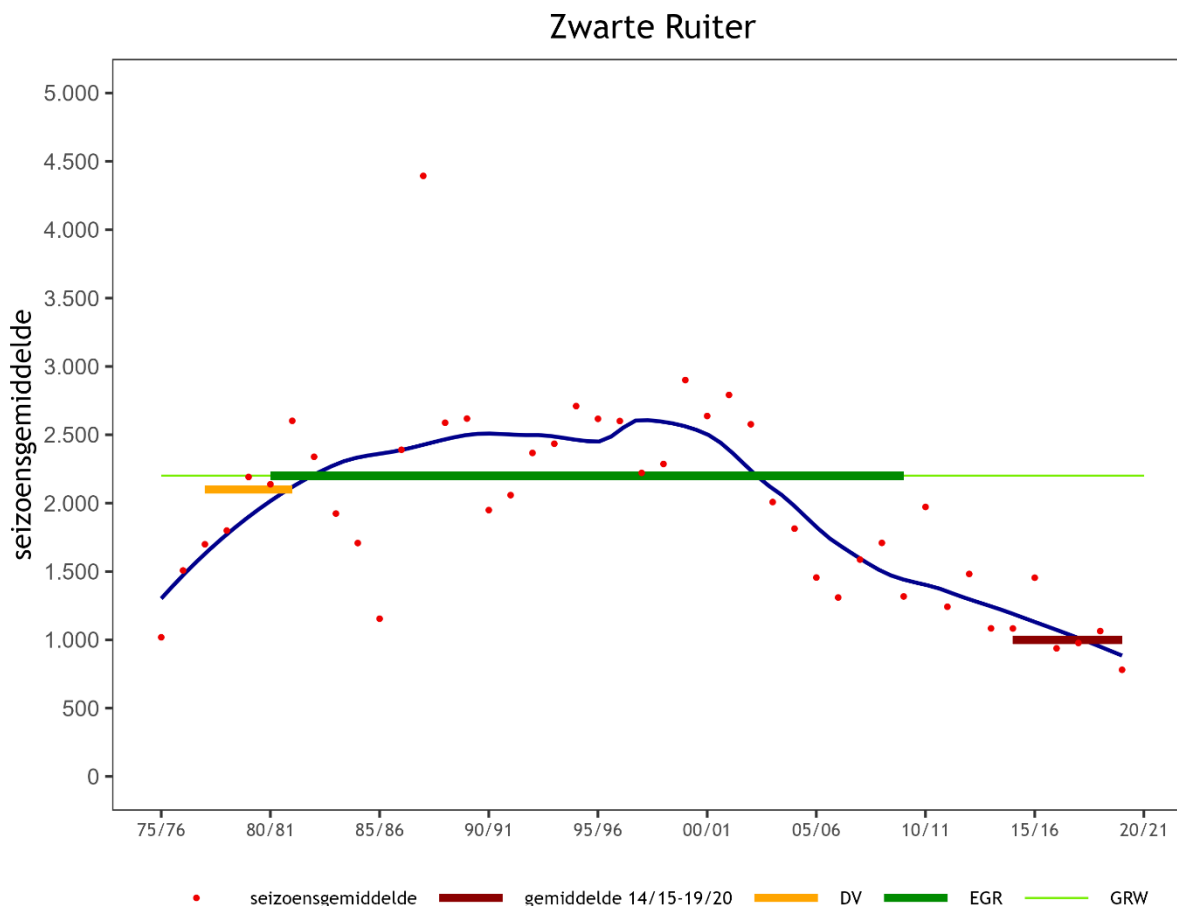
⁶ De te nemen stappen voor het bepalen van de GRW voor niet-broedvogels worden in detail toegelicht in Vogel *et al.* (2021), waarbij het stroomschema in figuur 5.5 (bepaling GRW) wordt gevolgd. Zie ook de generieke uitleg in box 1 van deze bouwsteen.

Box 1. Wat is de GRW en hoe wordt die bepaald voor niet-broedvogels

Bij de methodiek voor het bepalen van de SvI (Vogel *et al.* 2021) is het voor de beoordeling van het aspect populatie nodig om de actuele populatieomvang te vergelijken met een Gunstige Referentiewaarde (GRW, ofwel *Favourable Reference Value* (FRV)). De GRW schetst de populatieomvang in een ecologische toestand van een populatie die gunstig is en is een objectieve, wetenschappelijk onderbouwde waarde. Bij de bepaling worden alleen ornithologisch-ecologische aspecten betrokken. De GRW voor de populatiegrootte is geen doel op zich maar wel een belangrijke pijler voor de bepaling van de vitaliteit van de populatie. Voor een gunstige SvI moeten echter ook andere aspecten (verspreidingsgebied, leefgebied en toekomstperspectief) op orde zijn. Bij het bepalen van de GRW voor de populatie worden voor niet-broedvogels de hierna beschreven uitgangspunten gehanteerd.

- De Vogelrichtlijn bepaalt dat het niveau van de populatie ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (1980), de *Directive Value* (DV), behouden moet blijven. Om te voorkomen dat de DV sterk wordt beïnvloed door piek- of daljaren wordt een gemiddelde over 5 seizoenen aangehouden: de periode 1977/78-1981/82. Wanneer de DV aantoonbaar gunstig is, wordt de GRW gelijk gesteld aan de DV. Er zijn echter gevallen waarbij de periode rondom 1980 aantoonbaar geen gunstige periode is, bijvoorbeeld als gevolg van drukfactoren zoals waterkwaliteit en doorwerking van pesticiden.
- Om te bepalen in hoeverre de DV een populatieomvang op een gunstig niveau weerspiegelt wordt deze vergeleken met de *Ecologisch Gunstige Referentie* (EGR). De EGR weerspiegelt net als bij broedvogels de gemiddelde populatieomvang in een periode waarin de ecologische omstandigheden voor de soort relatief gunstig waren. Deze gunstige referentieperiode varieert per 'voedsel-habitatgilde', soorten die overeenkomstige eisen stellen aan hun leefgebied (zie tabel 5.2 in Vogel *et al.* 2021). Wanneer de EGR op een hoger niveau dan de DV ligt, dan geldt de EGR als GRW; de DV zal dan een ongunstige of minder gunstige situatie weerspiegelen. Als GRW geldt dus de DV *tenzij* de EGR hoger is.
- Wanneer de GRW wordt gebaseerd op een EGR die beïnvloed is door een ontwikkeling vóór de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn die het leefgebied van een soort onomkeerbaar heeft verkleind, dan is de GRW naar beneden bijgesteld. Daarvan is sprake bij enkele soorten die in belangrijke mate gebruik maken van het Zuidwestelijke Deltagebied. Door de Deltawerken is foerageergebied definitief verloren gegaan en per relevante soort is dit in mindering gebracht op de GRW.
- In sommige gevallen kan de EGR niet worden bepaald, bijvoorbeeld omdat de soort sterk toeneemt (>1% per jaar). Dit is o.a. het geval bij soorten die zich recent gevestigd hebben. Dan is de GRW bepaald op het gemiddelde van de periode 2014/15-2019/20.

Voor een nadere uitleg wordt verwezen naar Vogel *et al.* (2021).

Figuur 1. Overzicht van de waarden waarmee de ‘Gunstige Referentiewaarde’ (GRW) voor de populatie van de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel is bepaald. Weergegeven is het globale populatieverloop op basis van de aantallen (seizoensgemiddelde, rode punten). Dit populatieverloop is weergegeven met een donkerblauwe solide lijn. Relevante waarden, inclusief de periode waar deze betrekking op hebben, zijn aangeduid met gekleurde horizontale balkjes: Directive Value (DV, 1977/78-1981/82, oranje), Ecologisch Gunstige Referentie (EGR, donkergroen) en populatieomvang in de periode 2014/15-2019/20 (donkerrood). De GRW zelf is weergegeven als lichtgroene horizontale lijn. Voor een verdere toelichting over de methodiek wordt verwezen naar box 1 en Vogel et al. (2021).

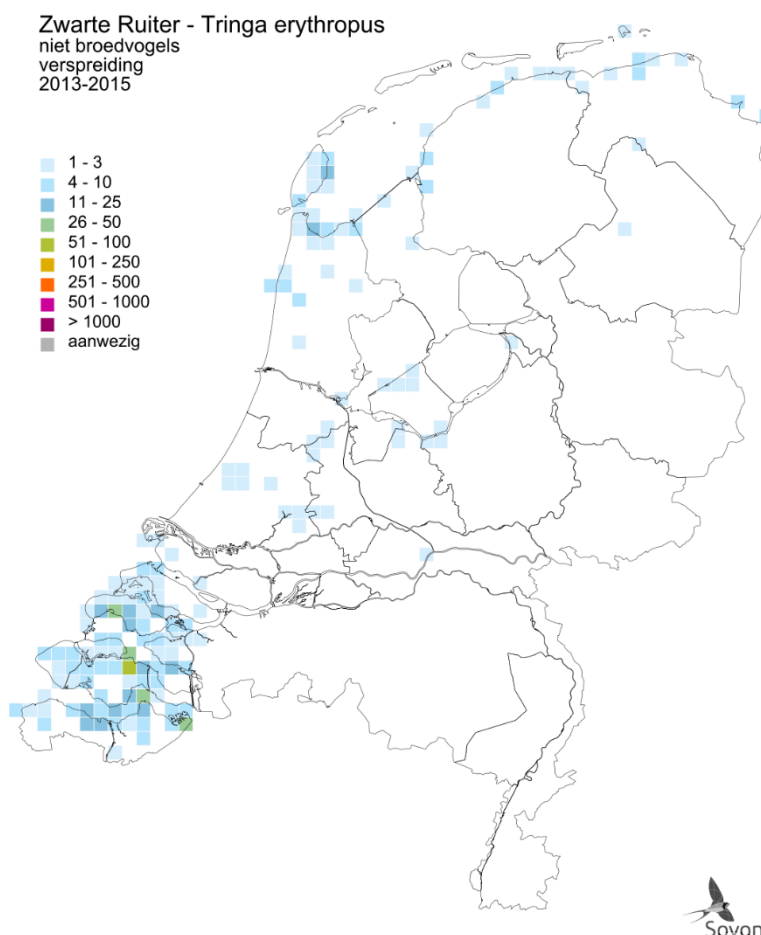
2. Landelijke opgave bij een gunstige Staat van Instandhouding (GSvI)

De populatieomvang overeenkomstig de GSvI bedraagt een seizoensgemiddelde van 2.400 vogels. Afgezet tegen het huidige aantal van 1.000 vogels (seizoensgemiddelde periode 2014/15-2019/20) betekent dit dat een aanzienlijke opgave resteert om de soort weer in een GSvI te brengen.

III. Haalbaarheid

1. Beoordeling landelijke opgave

Hoewel de soort als overwinteraar toeneemt (figuur 2) is de korte termijntrend met een gemiddelde afname van 5,2% per jaar duidelijk negatief. Om de soort op een veilig(er) populatieniveau te brengen dient de negatieve trend om te beginnen gestopt worden. De onderliggende oorzaken zijn ten dele beïnvloedbaar, namelijk de eutrofieringsproblematiek in de Dollard. Andere oorzaken spelen in de arctische broedgebieden en het West-Afrikaanse overwinteringsgebied (zie 2. Knelpunten en maatregelen).

Figuur 2. Verspreiding van de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel in de periode 2013-2015. Per atlasblok van 5x5 km is er een schatting van het aantal vogels gegeven (Sovon 2018).

2. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten

In tabel 3 zijn de belangrijkste knelpunten genoemd, waarbij met name externe ontwikkelingen in het buitenland en eutrofiering sturend zijn.

Tabel 3. Drukfactoren die een GSvl van de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is.

Subcode	Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
FA1	Vermesting (bodem, water), incl. N-depositie (NOx en NH3)	H	ja	ja
FA11	Klimaat en zeespiegelstijging	onduidelijk	onduidelijk	ja
FA9	Dynamiek oppervlaktewater/zout water (peilen, getij, inundaties, stroming)	L	deels	ja
xx	Ontwikkelingen in het buitenland	H	nee/deels	n.v.t.

- *Vermesting*: dit knelpunt speelt voor zover bekend vooral in de Dollard, het belangrijkste gebied voor deze soort. Ze zijn daar schaarser geworden door een lager voedselaanbod: slijkgarnalen zijn afgenomen als gevolg van eutrofiering die veroorzaakt wordt door de stikstofrijke afwatering van een toegenomen aantal veehouderijen in Oost-Groningen op de Dollard (Prop *et al.* 2012). In het beheerplan voor Natura 2000-gebied Waddenzee, waar de Dollard deel van uitmaakt, wordt dit knelpunt overigens niet gesignaleerd (ministerie van I&M/RWS 2016a). Gesteld wordt dat er geen aanwijzingen zijn dat het met kwaliteit en draagkracht van het Natura 2000-beheerplan Waddenzee voor deze soort slecht gesteld is, zonder op voornoemde publicatie in te gaan. Opmerkelijk is dat de

soort niet profiteert van hoge concentraties slijkgarnalen langs andere delen van de Waddenkust (Hornman *et al.* 2022).

- *Klimaat*: hoewel de soort bekend staat als klimaatgevoelig – het overwinteringsareaal schuift althans noordwaarts op en de voorjaarsstrek lijkt te vervroegen (Prop 2018) – is onduidelijk in hoeverre de populatie hierdoor wordt beïnvloed.
- *Dynamiek oppervlaktewater/zoutwater*: de zandhonger in de Oosterschelde wordt op termijn als een knelpunt gezien maar er zijn geen aanwijzingen dat zandhonger mede aan de basis staat van de afname van de Zwarte Ruiter in de Delta (ministerie van I&M 2016b). In de zoete delen van de Zuidwestelijke Delta waaronder het Markiezaat kunnen foerageergebieden door verruiging/verbossing mogelijk ongeschikt worden waar dat door beheer (o.a. begrazing) niet kan worden tegengegaan (Verhaegh 2023).
- *Ontwikkelingen in het buitenland*: de omvang van de flyway-populatie als geheel neemt sinds tenminste 1995 af (van Roomen *et al.* 2022). Ten dele is dit een gevolg van kwaliteitsvermindering van broedgebieden in Fenno-Scandinavië. Drainage van hoogveengebieden in Finland zou een sleutelfactor kunnen zijn. Er speelt echter meer want ook in Zweden, waar de populatie minder gebonden is aan natte hoogveengebieden, neemt de populatie af (Lindström *et al.* 2015, Keller *et al.* 2020). Mogelijk is ook de situatie in de Afrikaanse overwinteringsgebieden een sleutelfactor. Zo is in wetlands in Ghana sprake van kusterosie, drainage en habitatverlies (BirdLife International 2022).

Beheer en herstel-/verbetermaatregelen

- De belangrijkste maatregel die enig effect kan sorteren is het verbeteren van de voedselsituatie in de Dollard door de stikstofrijke afwatering op de Dollard in te perken.
- Op langere termijn kan de Zwarte Ruiter mogelijk profiteren van maatregelen in het kader van Meerjarig Adaptief Programma Eems-Dollard 2050 (ED2050) teneinde de ecologische kwaliteit van de Eems-Dollard te verbeteren. Dit is in potentie perspectiefvol omdat de Eems-Dollard het kerngebied van de Zwarte Ruiter in Nederland vormt. Het ecologische streefbeeld voor 2050 is geformuleerd als “Een estuarium met passende dimensies en een natuurlijke dynamiek. De insnoering van het estuarium komt tot stilstand en het oppervlakte kwelders verdubbelt. Er is een grote variatie aan leefgebieden van goede kwaliteit en er zijn geleidelijke overgangen tussen land en water en tussen zoet en zout, ook in de zijwateren. Dat is onder meer essentieel voor trekvis. Daarnaast is de troebelheid op een natuurlijk niveau en mede daardoor produceert het estuarium voldoende voedsel aan de basis van de voedselketen”. Het programma ED2050 wordt bestuurlijk begeleid door de stuurgroep Ecologie & Ecologie in Balans (E&E), waarin rijks- en overheden, natuur- en milieuorganisaties en bedrijfsleven zijn vertegenwoordigd.

Regionale verschillen

In de Zuidwestelijke Delta lijkt de afname sterker te zijn dan in het Waddengebied. In de jaren tachtig en negentig waren in Zeeland enkele duizenden Zwarte Ruiters aanwezig, met piekaantallen in de (na)zomer. Sinds de eeuwwisseling zijn de aantallen hier opvallend afgenomen tot enkele honderden. In de periode 1981-2005 ging het alleen op hoogwatervluchtplaatsen in Saeftinghe langs de Westerschelde in juli en augustus vaak om 700 – 1.200 vogels, terwijl de laatste jaren hooguit enkele tientallen vogels aanwezig zijn (Meininger 2022).

Relevante ontwikkelingen op het vlak van beleid en beheer

Op dit moment zijn er geen Nederlandse voorbeelden van beheermaatregelen waarmee het leefgebied van de Zwarte Ruiter wordt geoptimaliseerd.

Ontwikkelingen op biogeografische schaal

De broedpopulatie in noordelijk Fenno-Scandinavië neemt af (Lindström *et al.* 2015, PECBMS 2022) en krimpt in noordelijke richting (Keller *et al.* 2020). Over de ontwikkelingen van de Russische broedpopulatie is weinig bekend, maar op grond van de sterke afname van de flyway-populatie (waarvan het leeuwendeel betrekking heeft op Russische broedvogels) is aannemelijk dat ook de Russische broedpopulatie afneemt. Bij een krimpende flyway-populatie neemt het aantal overwinteraars in het noorden van het overwinteringsareaal toe. Dit is zowel waarneembaar in Nederland (Prop 2018), Frankrijk (Issa & Muller 2015) als op de Britse Eilanden (Balmer *et al.* 2013). In Duitsland is de voorjaarsstrek in 30 jaar tijd met 10 dagen naar voren geschoven (Anthes 2004), wat ook duidt op klimaatgevoeligheid.

Kennisleemtes

De belangrijkste kennisleemte heeft betrekking op de achtergronden van de afname van de flyway-populatie sinds tenminste 1995, en dan met name de rol van klimaatontwikkelingen en kwaliteitsafname van Afrikaanse overwinteringsgebieden. Hoe en waar die nieuwe kennis in instandhoudingsmaatregelen kan worden ingezet is op dit moment niet goed in te schatten. Voor Nederland wordt nader onderzoek naar de eutrofiëringproblematiek in de Dollard aanbevolen teneinde nadere (brongerichte) maatregelen op maat uit te werken.

Beoordeling haalbaarheid populatieomvang in 2050

De populatie bevindt zich met een seizoensgemiddelde van 1.000 vogels in de periode 2014/15-2019/20 ruim onder de populatieomvang die als gunstig wordt beoordeeld (2.400 vogels) terwijl de trend op de korte termijn duidt op een matige afname. Maatregelen moeten zich met name richten op de Eems-Dollard, het veruit belangrijkste kerngebied (doortrekgebied) van de Zwarte Ruiter in Nederland. Er zijn perspectiefvolle maatregelen beschikbaar om de negatieve trend te stoppen en om te buigen. De voedselsituatie in de Dollard kan worden verbeterd door de stikstofrijke afwatering op de Dollard in te perken. Op langere termijn kan de soort profiteren van maatregelen in het kader van Meerjarig Adaptief Programma Eems-Dollard 2050, waaronder ook Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW)-maatregelen zoals buitendijkse slibsedimentatie in de Eems-Dollard. Voor deze soort wordt een indicatief maximaal haalbaar herstel van 2-3% per jaar aangehouden, wat te weinig zou zijn om al in 2050 een gunstige staat te realiseren. Indien voornoemde en in deze bouwsteen nader beschreven maatregelen tijdig en op voldoende schaal worden genomen dan is de inschatting dat een herstel tot ongeveer 2.000 vogels (seizoensgemiddelde) haalbaar is. Voor alle in estuariene gebieden verblijvende steltlopers geldt dat zeespiegelstijging door klimaatveranderingen een risicofactor is, wat ook geen hoger herstelcijfer legitimeert (Vogel *et al.* 2024).

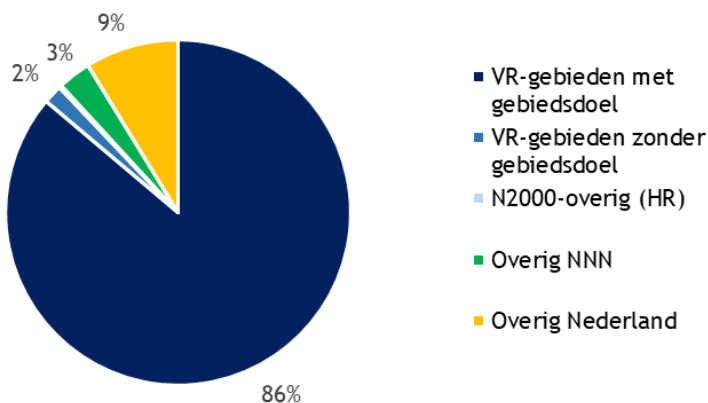
3. Advies landelijk doel

De populatie bij een GSvI bedraagt 2.400 vogels (seizoensgemiddelde). Omdat de huidige populatie van 1.000 vogels (seizoensgemiddelde periode 2014/15-2019/20) hier ver onder ligt en er een aantal grote knelpunten meespelen, wordt dit doel in 2050 niet haalbaar geacht. Geadviseerd wordt om voor 2050 uit te gaan van een landelijk doel van 2.000 vogels (seizoensgemiddelde), als tussendoel op weg naar een GSvI.

IV. Regionale opgave

1. Actueel voorkomen

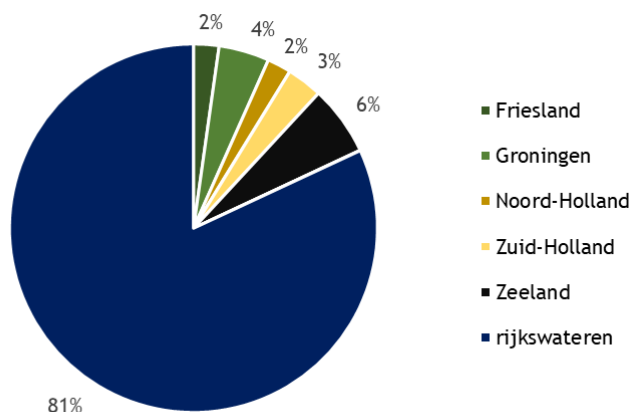
De Zwarte Ruiter is sterk gebonden aan wateren binnen het Natura 2000-netwerk waaronder de Waddenzee en de Zuidwestelijke Delta (figuur 3). In de trektijd kunnen Zwarte Ruiters ook opduiken in wateren daarbuiten waaronder ook tijdelijk beschikbare habitat zoals ontgrondingen, mits daar slikkige omstandigheden aanwezig zijn.

Figuur 3. Aanwezigheid in de afgelopen zes jaar (2014/15-2019/20, op basis van seizoensgemiddelde) in onder de Vogelrichtlijn aangewezen Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor de foerageerfunctie voor de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel, de overige vogelrichtlijngebieden, overige Natura 2000-gebieden (habitatrichtlijngebieden), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) en overig Nederland (buiten N2000/NNN).

In figuur 4 wordt de verdeling gepresenteerd over de provincies en de rijkswateren. Het provincie-aandeel is exclusief rijkswateren, de aantallen in het rivierengebied worden wel aan de provincies toegekend. Voor deze indeling is gekozen omdat provincies en RWS (rijkswateren) de voortouwnemers voor de beheerplannen zijn. Het leeuwendeel van de Zwarte Ruiters bevindt zich in de rijkswateren, waaronder vooral intergetijdegebieden. Aantallen van enige betekenis zijn voorts te vinden in de regio's die grenzen aan intergetijdegebieden. Regio's waar de soort ontbreekt (of met minder dan 1%) zijn niet opgenomen in figuur 4.

Figuur 4. Aanwezigheid van de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel in de afgelopen zes jaar (2014/15-2019/20) per provincie (exclusief rijkswateren) en in de rijkswateren. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS.

De belangrijkste gebieden zijn gepresenteerd in tabel 4, op de polders bij Zoetermeer na gaat het om intergetijdegebieden of gebieden die daar dicht tegenaan liggen. Er zijn relatief veel gebieden waar ongeveer 1% van de landelijke populatie aanwezig is (vooral in de trekperiode, niet zozeer in de winterperiode). Deze gebieden zijn niet genoemd, omdat ze vaak maar tijdelijk heel geschikt zijn.

Tabel 4. De belangrijkste gebieden voor de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel in de winterseizoenen 2014/15-2019/20. Het procentueel aandeel in de Nederlandse winterpopulatie is indicatief weergegeven (afgezet tegen landelijk seizoensgemiddelde). Functie(s) van het gebied: f (foerageren), s (slapen). Type berekening (waarde): g = seizoensgemiddelde. VR* = (mede) onder de Vogelrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied met een instandhoudingsdoel voor de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel, HR = in het kader van de Habitatrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied (indien >5%), NNN = Natuurnetwerk Nederland (indien >5%), overig = overig Nederland, rw = rijkswateren (voortouwnemer RWS), IHD = huidig instandhoudingsdoel, - = geen IHD.

Gebied	Status	Regio	Functie (waarde)	Huidige populatie	Aandeel in NL	IHD (vogels)
Waddenzee	VR*/HR	Rw	f,s (g)	643	61%	1.200
Oosterschelde	VR*/HR	Rw	f,s (g)	138	13%	310
Lauwersmeer	VR*	Gr	f (g)	64	6%	100
Westerschelde & Saefthinge	VR*/HR	Rw	f,s (g)	59	6%	270
Polders Zoetermeer-Alphen aan de Rijn	NNN/overig	ZH	f (g)	19	2%	-
West-Zeeuws Vlaanderen	NNN/overig	ZL	f (g)	18	2%	-

2. Advies voor regionale opgave voor 2050

Het voorgestelde landelijke doel voor 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie, tenzij er redenen zijn om daar gemotiveerd van af te wijken. Dat kan door verschillen in regionale trends (makkelijker te realiseren in regio's waar de soort het beter doet), verschil in areaal potentieel leefgebied en/of de nabijheid van bronpopulaties voor herstel. Bij de Zwarte Ruiter is er geen reden om af te wijken van de verdeling op basis van het huidige regio-aandeel in het landelijke totaal. Omdat er een aanvullende landelijke opgave is (voorstel landelijk doel voor 2050 bedraagt 2.000 vogels (seizoensgemiddelde) terwijl de actuele landelijke populatie (2014/15-2019/20) ca. 1.000 vogels bedraagt), is er richting 2050 ook een regionale opgave om een gunstiger populatieniveau te bereiken (tabel 5).

Tabel 5. Voorstel voor opgave (aantal vogels, seizoensgemiddelde) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Zwarte Ruiter als niet-broedvogel voor 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang (gemiddeld seizoensgemiddelde), het aandeel binnen Nederland van de huidige populatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. Het huidige aantal vogels per regio is als vertrekpunt gehanteerd bij het voorstel voor de regionale opgaves. De trend voor de rijkswateren is niet bepaald, echter wanneer het aandeel binnen de rijkswateren meer dan 70% betreft wordt aangenomen dat de trend in deze regio overeenkomt met de landelijke trend. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2014/15-2019/20)	Landelijk aandeel regio	Trend (2008/09-2019/20)	Voorstel regionale opgave 2050
rijkswateren	800	81%	matige afname	1.620
Zeeland	60	6%	matige afname	130
Groningen	50	4%	matige afname	80
Zuid-Holland	30	3%	matige afname	60
Friesland	20	2%	sterke afname	40
Noord-Holland	20	2%	sterke afname	40
Noord-Brabant	5	<1%	onzeker	10
Overige regio's	15	1%	onzeker/afname	20
Landelijk	1.000	100%	matige afname	2.000

V. Prioritering

Het voorgestelde doel voor de Zwarte Ruiter (en andere sterlopersoorten van intergetijdegebieden) conflicteert voor zover bekend niet met andere landelijke of regionale opgaven. Met het oog op de doelmatigheid ligt het voor de hand om de situatie in de Eems-Dollard eerst nader te beschouwen, omdat zich daar (buiten de winter) het belangrijkste gebied bevindt terwijl daar ook maatregelen beschikbaar zijn om de kwaliteit van het leefgebied te verbeteren. Ten dele worden die al nader beschouwd en volstaat aandacht voor de voedselbeschikbaarheid.

Literatuur

- ANTHES N. 2004. Long-distance migration timing of *Tringa* sandpipers adjusted tot recent climate change. *Bird Study* 51: 203-211.
- BALMER D.E., GILLINGS S., CAFFREY B.J., SWANN R.L., DOWNIE I.S. & FULLER R.J. 2013. *Bird Atlas 2007-2011: the breeding and wintering birds of Britian and Ireland*. BTO Books, Thetford.
- HORNMAN M., KAVELAARS M., KOFFIJBERG K., VAN WINDEN E., VAN ELS P., DE JONG A., KLEEFSTRA R., SCHOPPERS J., SLATERUS R., VAN TURNHOUT C. & SOLDAAT L. 2022. *Watervogels in Nederland in 2019/20*. Sovon-rapport 2022/06, RWS-rapport BM 22.03. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- ISSA N. & MULLER Y. 2015. *Atlas des oiseaux de France métropolitaine. Nidification et présence hivernale*. Delachaux et Niestlé, Paris.
- KELLER V., HERRANDO S., VORISEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTI D., ANTON M., KLVANOVA A., KALYAKIN M. V., BAUER H.-G. & FOPPEN R.P.B. 2020. *European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change*. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M., JANSSEN J.A.M., KUITERS A.T., VAN WINDEN E., BOELE A., SCHMIDT A.M. & VAN VREESWIJK T. 2017. *Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen*. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- LINDSTRÖM Å., GREEN M., HUSBY M., KÅLÅS J.A & LEHIKONEN A. 2015. Large-scale monitoring of waders on their boreal and arctic breeding grounds in northern Europe. *Ardea* 103: 3-16.
- MEININGER P. 2022 *Zwarte Ruiter*. Pp. 690-692. in: Meininger P.L. (red.). *Avifauna Zeelandica. Vogels, vogelaars en vogelonderzoek in Zeeland*. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- MINISTERIE VAN I&M/RWS. 2016a. *Natura 2000-beheerplan Waddenzee Periode 2016-2022*.
- MINISTERIE VAN I&M/RWS. 2016b. *Natura 2000 Deltawateren, Beheerplan 2016-2022*.

- MINISTERIE VAN LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- PROP J. 2018. Zwarte Ruiter *Tringa erythropus*. Pp. 264 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- PROP J., OUDMAN L., DE BOER H., GERDES K., UBELS R. & WOLTERS E. 2012. Wadvogels in de Dollard: herstel van aantallen of aantasting van een natuurlijk systeem? Limosa 85: 1-12.
- VAN ROOMEN M., CITEGETSE G., CROWE O., DODMAN T., HAGEMELJER W., MEISE K. & SCHEKKERMAN H. (EDS.). 2022. East Atlantic Flyway Assessment 2020. The status of coastal waterbird populations and their sites. Wadden Sea Flyway Initiative p/a CWSS, Wilhelmshaven, Germany, Wetlands International, Wageningen, The Netherlands, BirdLife International, Cambridge, United Kingdom.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogel, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- VERHAEGH J. 2023. Natuurdoelanalyse 127 Markiezaat provincie Noord-Brabant. Arcadis, 's-Hertogenbosch.
- VOGEL R., FOPPEN R., VAN DEN BREMER L., VAN TURNHOUT C.A.M. & VAN ROOMEN M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VOGEL R., FOPPEN R. & VAN DEN BREMER L. 2024. Inschatting van het haalbare populatieherstel in 2023-2050 van vogelsoorten met een ongunstige staat van instandhouding. Sovon-rapport 2024/49. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Geraadpleegde websites

- BIRDLIFE INTERNATIONAL. 2022. Species factsheet: *Tringa erythropus*. <http://www.birdlife.org>. Geraadpleegd op 08/06/2022.
- PAN-EUROPEAN COMMON BIRD MONITORING SCHEME (PECBMS). 2022. Species trends. <https://pecbms.info>. Geraadpleegd op 09/06/2022.